

CONSIDERATIONS REGARDING THE RISKS OF A MILITARY CONFRONTATION IN THE BLACK SEA REGION

Raul NISTOR

**Absolvent masterat „Studii de Securitate Globală”, Universitatea de Vest
din Timișoara**

ABSTRACT:

SINCE THE EARLY 1990'S, THE BLACK SEA REGION HAS WITNESSED FUNDAMENTAL GEOPOLITICAL CHANGES AND SIGNIFICANT TRANSFORMATIONS IN ITS REGIONAL CONTEXT AND DYNAMICS. TODAY, THE BLACK SEA IS THE PLACE OF RUSSIA AND NATO'S CONSTANT CONSOLIDATION OF MILITARY CAPABILITIES AMID UNRESOLVED CONFLICTS BETWEEN STATES IN THE REGION. THESE DEVELOPMENTS INCREASE INSECURITY AND, AT THE SAME TIME, THE MILITARY BUILD-UP IN THE REGION RAISES THE RISK OF SERIOUS MILITARY INCIDENTS THAT CAN ESCALATE INTO A LARGE-SCALE MILITARY CONFRONTATION. THIS PAPER AIMS TO PROVIDE AN APPLIED UNDERSTANDING OF THE RISKS OF CONFLICT IN THE BLACK SEA REGION

KEYWORDS: BLACK SEA, RISK, MILITARY CONFRONTATION, NATO, RUSSIAN FEDERATION

1. Succinte elemente ale contextului strategic

Regiunea Mării Negre, reunind cele șase state litorale, Bulgaria, Georgia, România, Rusia, Turcia și Ucraina și hinterlandul care se întinde peste Caucazul de Sud, Republica Moldova și peste unele părți din Balcani, a devenit un spațiu de securitate complex și contestat. De la dizolvarea fostei Uniuni Sovietice, odată cu apariția și acumularea unor conflicte locale și inter-statale nesoluționate, creșterea insecurității regiunii, accentuarea percepțiilor amenințărilor și competiția geopolitică internațională privind militarizarea, au transformat constant Marea Neagră într-o regiune imprevizibilă și cu potențial ridicat de risc al unui conflict armat¹.

Mai mult, instabilitatea, violențele și conflictul armat au reprezentat o constantă în regiune de la sfârșitul Războiului Rece până în prezent. Odată cu prăbușirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), în anul 1991, în întreaga regiune au izbucnit conflicte, precum cele din Transnistria, Republica Moldova, Abhazia și Osetia de Sud, Georgia, Nagorno-Karabakh, Azerbaidjan și în estul Ucrainei. Rusia a devenit un actor central în

¹ Charles, King, „The Wider Black Sea Region in the 21st Century în The Wider Black Sea Region in the 21st Century”, în Daniel, Hamilton & Gerhard, Mangott, *Strategic, Economic and Energy Perspectives*, Washington DC, Center for Transatlantic Relations, 2008, pp. 1–5.

conflictele prelungite ale regiunii și a jucat un rol principal în modelarea dinamicii de securitate extinsă a Mării Negre de la începutul anilor 1990¹.

Punctul culminant al problemelor securitare din regiunea Mării Negre a avut loc în anul 2014. Criza politică internă din Ucraina, însoțită de competiția geopolitică dintre Rusia și comunitatea euroatlantică, a fost factorul declanșator pentru anexarea Crimeei de către Rusia și pentru declanșarea unui conflict armat în estul Ucrainei. Drept urmare, regiunea extinsă a Mării Negre a devenit o interfață de securitate cheie între Rusia și comunitatea euroatlantică (în special NATO), împreună cu statele aliniate celor două comunități de securitate concurente (Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Moldova și Ucraina)². De altfel, Federația Rusă susține că acțiunile acesteia în Ucraina și militarizarea ulterioară a Crimeei au fost determinate de noile politici ale NATO, și anume de Prezența Aliată Înaintată Adaptată (Tailored Forward Presence - TFP) în Marea Neagră (care implică o extindere și intensificare a dislocărilor maritime, aeriene și terestre) pentru asigurarea securității membrilor și partenerilor NATO din regiune.

De menționat este faptul că nu doar aceste acumulări de armament și persistența conflictelor nerezolvate din regiune sunt îngrijorătoare. Ne aflăm în situația în care Federația Rusă a eludat normele dreptului internațional în timp ce a efectuat prima anexare directă a secolului XXI, încălcând, de altfel, și două tratate - Marele Tratat Ruso-Ucrainean din 1997 și Memorandumul de la Budapesta din 1994, în care Rusia a fost de acord să fie unul dintre garanții integrității și independenței teritoriale ale Ucrainei³. În schimb, merită remarcată poziția comunității internaționale de condamnare fără echivoc a acțiunilor destabilizatoare ale Federației Ruse⁴. Astfel, un eveniment important l-a reprezentat adoptarea, la 15 noiembrie 2016, de către Comitetul ONU, a unei rezoluții privind drepturile omului în Peninsula Crimeei, document în care se stipulează în mod expres ilegalitatea demersurilor Federației Ruse de ocupare a unor teritorii ale Ucrainei⁵. Pe de altă parte, Curtea Penală Internațională de la Haga a declarat că „situația de pe teritoriul Crimeei și Sevastopol este echivalentă cu un conflict armat internațional între Ucraina și Federația Rusă”, apărut în luna februarie 2014, odată cu defășurarea de capacități militare pe teritoriului Ucrainei „fără acordul guvernului ucrainean”.⁶

2. Considerații privind importanța regiunii Mării Negre

Regiunea Mării Negre este de o importanță crucială atât pentru comunitatea euroatlantică cât și pentru Federația Rusă, situându-se la intersecția coridoarelor de transport și energetice dintre est și vest, nord și sud. Mulți experți consideră că cine controlează sau domină bazinul Mării Negre își poate proiecta cu ușurință puterea pe continentul european, în principal în

¹Neil, J., Melvin, *Rebuilding Collective Security in the Black Sea Region*, Solna, Stockholm International Peace Research Institute, 2008, p. VII, disponibil la <https://tinyurl.com/5khj7yvn>, accesat: 19.07.2021.

² *Ibidem*.

³Austrine, Armonaite, „The Black Sea Region: Economic and Geo-Political Tensions”, NATO Parliamentary Assembly, 2020, p. 5, disponibil la <https://tinyurl.com/herfeuma>, accesat: 19.07.2021.

⁴Concerned about Ongoing Militarization of Crimea, Human Rights Violations in Eastern Ukraine, Speakers Tell General Assembly Minsk Agreements Must Be Fully Implemented, 20 febr. 2020, disponibil la <https://tinyurl.com/2kpnt7xp>, accesat: 19.07.2021.

⁵UN committee adopts resolution recognizing Russia as occupying power in Crimea, 2016, disponibil la <https://tinyurl.com/4uxts6n6>, accesat: 19.07.2021.

⁶Hague Court rules against Moscow on Crimea, so Moscow withdraws from Rome Agreement, disponibil la <http://euromaidanpress.com/2016/11/17/hague-court-rules-against-moscow-on-crimea-so-moscow-withdraws-from-rome-agreement/> accesat: 31.07.2021.

Balcani și Europa Centrală și de Est, dar și în estul Mediteranei, precum și în Caucazul de Sud ori în nordul Orientului Mijlociu¹.

2.1. Importanța Mării Negre pentru Federația Rusă

Anexarea Crimeii de către Federația Rusă a avut un impact profund asupra echilibrului militar din regiunea Mării Negre. Controlând peninsula Crimeea, Federația Rusă controlează acum al doilea punct geografic cel mai important din Marea Neagră, după Strâmtoarea Turciei. Se poate spune că Rusia a dobândit un „portavion nescufundabil” în Crimeea pentru armata sa. Acum este capabilă să domine militar litoralul rămas al Ucrainei, iar prin preluarea controlului deplin asupra strâmtoării Kerch, a întrerupt accesul către și de la Marea Azov².

Marea Neagră este importantă pentru Federația Rusă deoarece deținând controlul asupra acesteia, reușește să evite orice amenințare din partea NATO, atât pentru heartlandul rusesc cât și pentru bastionul său strategic din Crimeea. De asemenea, este importantă deoarece, prin prezența sa în bazinul Mării Negre, dorește să submineze coeziunea NATO, încercând să genereze fisuri între membrii alianței riveranilor la Marea Neagră și să împiedice Ucraina și Georgia să adere la alianța nord-atlantică. Mai mult, Moscova vede regiunea Mării Negre ca fiind vitală pentru strategia sa geo-economică: să aibă posibilitatea să-și proiecteze puterea și influența în Marea Mediterană, să își protejeze legăturile economice și comerciale cu piețele cheie europene și să facă sudul Europei mai dependent de petrolul și gazul rusesc. De altfel, conștientizând posibilitatea extinderii instabilității din Orientul Mijlociu către propriul teritoriu sau către arealele din vecinătate, în special în Caucazul de Nord și de Sud, Federația Rusă vede, de asemenea, Marea Neagră ca o importantă zonă tampon de securitate, protejând-o de volatilitatea care ar putea emana dinspre sud. De asemenea, Moscova depinde de Marea Neagră pentru accesul în Marea Mediterană și nu numai, atât pentru operațiuni militare în afara vecinătății sale imediate, cât și pentru exporturile principalului produs de bază al Rusiei, hidrocarburile³.

2.2. Importanța Mării Negre pentru comunitatea euroatlantică

Pentru NATO, importanța Mării Negre derivă dintr-un imperativ dublu. În primul rând, regiunea se află la „intersecția strategică cheie care leagă flancurile estice și sudice ale NATO și Balcanii, ca poartă de intrare în Europa dinspre Caucazul de Sud, Mediterana de Est și Orientul Mijlociu extins”⁴. În al doilea rând, pentru alianța NATO (cu unele diferențe importante între statele membre) acțiunile „revizioniste” ale Rusiei de a modifica status quo-ul în regiunea Mării Negre și conflictele nerezolvate din regiune, continuă să amenințe în mod critic ordinea de securitate europeană post-Război Rece⁵.

NATO vede anexarea Crimeii de către Federația Rusă ca fiind baza pentru crearea condițiilor pentru ca aceasta să poată preveni intrarea forțelor NATO în Marea Neagră și, astfel,

¹Pavel, Anastasov, 25 may 2018, The Black Sea region: a critical intersection, disponibil la <https://tinyurl.com/w58rh7ak>, accesat la 19.07.2021.

²Neil, J., Melvin, *Op. cit.*, p. 20.

³Paul, Stronski, 20 may 2021, What Is Russia Doing in the Black Sea?, disponibil la <https://tinyurl.com/49m84dkr>, accesat: 20.07.2021.

⁴George, Allison, 14 june 2014, Director General of NATO International Military Staff addresses Black Sea and Balkans security forum, disponibil la <https://tinyurl.com/3u4b75sw>, accesat: 20.07.2021.

⁵Ivan, Krastev, 03 march 2014, Russian Revisionism. Putin's Plan For Overturning the European Order, 2014, disponibil la <https://tinyurl.com/2t8yu7d3>, accesat: 20.07.2021.

să izoleze bazinul Mării Negre de restul alianței NATO¹. O astfel de situație ar scădea nivelul de securitate al celor trei membri ai NATO de pe litoralul Mării Negre (Bulgaria, România și Turcia), ar izola țările partenere NATO (Georgia și Ucraina) și ar perturba coridorul energetic prin Caucaz și Turcia spre Europa. Mai mult, mutarea forțelor armate în Crimeea este considerată doar un prim pas pentru extinderea treptată a poziției Rusiei în regiune, inclusiv prin închiderea Mării Azov și restricționarea accesului prin strâmtoarea Kerch².

Conștientizând importanța geostrategică a Mării Negre, comunitatea euroatlantică militează pentru a împiedica Federația Rusă să anexeze la propriu întreaga suprafață a mării, având în vedere precedentele acesteia. Reține atenția că între 1 și 12 iulie 2019, pe durata exercițiului Sea Breeze 2019, una dintre regiunile din Marea Neagră utilizate la acest exercițiu, care se întinde de la insula ucraineană Zmiiny de lângă țărmul Ucrainei până la Capul Tarkhankut în Crimeea, a fost închisă efectiv de către Federația Rusă prin publicarea unui Avertisment Internațional privind Pericolul Maritim³. Mai mult, până la 24 iulie 2019, pentru a obstrucționa desfășurarea exercițiului Americano-Georgian Agile Spirit 2019, Federația Rusă închisese deja cinci regiuni din Marea Neagră, inclusiv o zonă semnificativă în zona economică maritimă exclusivă a Bulgariei și a României și aproape în întregime partea de est a Mării Negre de la Sochi până în Turcia. Așadar, suprafața totală a regiunilor Mării Negre închise de către Federația Rusă numai în iulie 2019 depășește 120.000 de kilometri pătrați, sau mai mult de ¼ din suprafața totală a Mării Negre⁴. Evident, scopul acțiunii Federației Ruse a fost acela de a obișnui treptat, pe toată lumea, cu faptul că întreaga Marea Neagră este o zonă de influență rusă, încercând, astfel, eliminarea NATO din regiune.

3. Abordări ale actorilor implicați asupra securității la Marea Neagră

3.1. Abordarea Federației Ruse cu privire la securitatea regiunii Mării Negre

După ce a militarizat Crimeea, Rusia a impus în mod unilateral controlul asupra Mării Negre și a Mării Azov și și-a sporit capacitățile de proiecție a puterii în estul Mediteranei. Capabilitățile Rusiei din Marea Neagră depășesc capabilitățile cumulate ale altor state litorale, acest fapt fiind unul îngrijorător. Mai mult, capabilitățile formațiunilor militare din districtul militar sudic al Rusiei au crescut semnificativ începând cu anul 2014. Majoritatea exercițiilor desfășurate în acest district sunt în bazinul Mării Negre, inclusiv în Crimeea, iar direcția operațională s-a mutat spre vest, cu accent pe operațiunile militare desfășurate împotriva Ucrainei⁵.

În anul 2015, generalul Philip Breedlove, fost comandant al Comandamentului Aliat Suprem al NATO în Europa, a făcut aprecierea că „Rusia a dezvoltat o capacitate foarte puternică A2/AD (anti access/area denial) în Marea Neagră” și „în esență, rachetele lor de croazieră anti-nave au o bătaie care acoperă întreaga suprafață a Mării Negre, iar capabilitățile

¹Stephen, Blank, 28 jun 2016, Memo to NATO: Wake Up Before Putin Turns the Black Sea into a Russian Lake, disponibil la <https://tinyurl.com/c74sxnrs>, accesat: 20.07.2021.

²Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the NATO-Georgia Commission (NGC) in Defence Ministers' session, 03 oct. 2018, disponibil la <https://tinyurl.com/2f5p9vpy>, accesat: 21.07.2021.

³Andrii, Klymenko, 04 aug. 2019, A Russian Lake: the Nine Aspects of the Current Situation in the Black Sea, disponibil la <https://tinyurl.com/3bavz597>, accesat: 21.07.2021.

⁴*Ibidem.*

⁵Maryna, Vorotnyuk, 24 june 2014, False De-escalation: The Continuing Russian Threat to Ukraine and the Black Sea Region, disponibil la <https://tinyurl.com/k37avw4m>, accesat: 21.07.2021.

de sisteme antiaeriene acoperă aproximativ 40-50 la sută din suprafața Mării Negre”¹. Ca urmare a unor dislocări ulterioare semnificative de rachete rusești în Crimeea, NATO evaluează că Federația Rusă și-a extins umbrela A2/AD din jumătatea estică și acoperă întreaga suprafață a Mării Negre².

De remarcat este și faptul că, în prezent, capabilitățile de proiecție a puterii ale Rusiei se extind și dincolo de Marea Neagră. Pentru intervenția militară a Rusiei în Siria, atât Flota Mării Negre, cât și formațiunile Districtului Militar de Sud, au servit ca bază principală pentru dislocarea trupelor și resurselor militare în Orientul Mijlociu și pentru sporirea prezenței Rusiei în estul Mării Mediterane. Doctrina navală rusă din iulie 2017 identifică drept priorități consolidarea flotei Mării Negre și a forțelor rusești în Crimeea și asigurarea unei prezențe navale permanente în Marea Mediterană³.

Așadar, Marea Neagră a devenit baza pentru proiecția puterii militare rusești dincolo de regiune. Drept urmare, districtul militar sudic, cu sediul central în Rostov-pe-Don, a devenit centrul puterii militare a Federației Ruse pentru trei zone de securitate din ce în ce mai interconectate: Marea Neagră, Caucazul de Sud și Orientul Mijlociu. Mai mult, Crimeea a devenit piesa centrală a forței militare a Rusiei în regiunea Mării Negre și este elementul cheie al strategiei Federației Ruse pentru contracararea NATO în vecinătatea sa imediată⁴.

3.2. Abordarea comunității euroatlantice cu privire la securitatea regiunii Mării Negre

Ca răspuns la acțiunile Federației Ruse, începând din anul 2014, NATO a dezvoltat o abordare menită să reasigure, din punct de vedere al securității, membrii săi de la Marea Neagră și să îi ajute pe partenerii săi cheie din regiune, în principal Georgia și Ucraina, să-și consolideze integritatea teritorială⁵. Nucleul acestui răspuns a fost Prezența Aliată Înaintată Adaptată (Tailored Forward Presence - TFP). În timp ce scopul Prezenței Aliate Înaintate a NATO (Enhanced Forward Presence - EFP) în Polonia și în statele baltice a fost crearea unui cordon militar pentru a descuraja un atac al Rusiei sau utilizarea războiului hibrid într-o țară NATO, obiectivul TFP, cel puțin așa cum a fost dezvoltat inițial, este de a reafirma prezența și angajamentul NATO în regiunea Mării Negre, monitorizând în același timp capabilitățile A2/AD (anti access/area denial) și dislocările de trupe ale Federației Ruse.

Astfel, în cadrul summitului de la Varșovia, din anul 2016, membrii NATO și-au reînnoit angajamentul față de securitatea statelor membre și statelor partenere NATO din jurul Mării Negre și au reiterat solidaritatea pentru a nu recunoaște „anexarea ilegală și nelegitimă a Crimeei de către Rusia”. În comunicatul summitului, NATO și-a declarat sprijinul pentru „eforturile regionale ale statelor riverane ale Mării Negre vizând asigurarea securității și stabilității” și s-a angajat la luarea de „măsuri adecvate” pentru a dezvolta o „prezență aliată

¹Thomas, Gibbons-Neff, 29 sept. 2015, Top NATO General: Russians Starting to Build Air Defense Bubble Over Syria, disponibil la <https://tinyurl.com/25tz7u5b>, accesat: 21.07.2021.

²Steven Horrell, 04 oct. 2016, A NATO strategy for security in the Black Sea region, disponibil la <https://tinyurl.com/3hf2fhh2>, accesat: 22.07.2021.

³Dmitry Gorenburg, 26 iulie 2017, Russia's New And Unrealistic Naval Doctrine, disponibil la <https://tinyurl.com/2uecpe>, accesat: 22.07.2021.

⁴Neil, J., Melvin, *Op. cit.*, p. 18.

⁵Speech by NATO Deputy Secretary General Ambassador Alexander Vershbow at the Atlantic Club of Bulgaria Conference on Black Sea Security, 22 Apr. 2016, Sofia, Bulgaria, disponibil la <https://tinyurl.com/3j6my9fk>, accesat: 22.07.2021.

înaintată adaptată (TFP) în partea de sud-est a teritoriului alianței”, inclusiv o brigadă multinațională, cu scop de instruire în regiune¹.

Componenta terestră a TFP este concentrată în România. În decembrie 2015, NATO și România au activat Comandamentul Multinațional de Divizie Sud-Est (HQ MND-SE), cu sediul în București. Atașată la acest comandament, este Unitatea de Integrare a Forțelor NATO (NFIU) - o unitate de coordonare logistică în cazul căreia summitul NATO din 2014 a convenit că ar trebui să fie formată pe flancul estic al NATO - și, din octombrie 2017, Brigada Multinațională de Sud-Est (MN BDE-SE)². Totodată, la summitul NATO de la Bruxelles, din luna iunie 2018, în contextul modificărilor mediului de securitate internațional și în urma angajamentelor României, una dintre deciziile cele mai importante care s-au luat a fost constituirea pe teritoriul României a unei capacități de comandă și control în domeniul terestru și anume, Comandamentul Corpului Multinațional de Sud-Est (HQ MNC-SE), fiind activat în iunie 2021³. Această hotărâre a fost aprobată de către Consiliul Atlanticului de Nord (NAC) în luna iunie 2019, cu scopul creșterii prezenței aliate înaintate în regiunea Mării Negre.

Misiunea de Poliție Aeriană Întărită (Enhanced Air Policing Mission) din cadrul TFP, constă în desfășurări rotaționale de aeronave de luptă pentru a crea o patrulă de luptă aeriană similară misiunii NATO lansată pentru statele baltice. Pe de altă parte, Canada, Germania, Italia, Olanda, Polonia, Turcia, Regatul Unit al Marii Britanii și SUA s-au angajat să contribuie la desfășurarea de patrulele aeriene din regiune⁴. Elementul maritim al TFP implică utilizarea porturilor Bulgariei și României pentru navele NATO, în special acelea din Grupul 2 Maritim Permanent al NATO (Standing NATO Maritime Group 2) și din Grupul 2 Permanent Antimine al NATO (Standing NATO Mine Countermeasures Group 2) și vizite în porturile din Georgia și Ucraina⁵.

Regiunea Mării Negre este, de asemenea, locul de dispunere a unuia dintre principalele elemente de apărare antiracheta ale NATO. România găzduiește scutul antiracheta Aegis Ashore de la Deveselu, care a devenit operațional în anul 2016. Acest scut antirachetă reprezintă o creștere semnificativă a capacității de apărare a teritoriului NATO european de posibilele atacuri venite din afara zonei euroatlantice, însă, este perceput de Moscova ca un element care subminează interesele sale strategice⁶.

De menționat este faptul că în timp ce NATO se confruntă cu provocări practice semnificative pentru crearea unei posturi de descurajare în Marea Neagră, cea mai mare provocare pentru alianță este una politică. O problemă cheie este diferența în evaluările statelor membre cu privire la natura amenințării rusești din regiunea Mării Negre, în special în raport cu alte zone NATO și cu alte provocări de securitate cu care se confruntă NATO. Astfel, unele state membre NATO au solicitat o forță mai restrânsă în regiune, pentru a nu provoca un răspuns din partea Rusiei. În timp ce unii membri au sprijinit staționarea trupelor NATO în regiunea Mării Negre (România), NATO a evitat stabilirea unor baze militare permanente în

¹Warsaw Summit Communiqué, 09 iul. 2016, disponibil la <https://tinyurl.com/3yjsz4k4>, accesat: 22.07.2021.

²Robin, Emmott, 09 oct. 2017, NATO launches Black Sea force as latest counter to Russia, disponibil la <https://tinyurl.com/2ye67rmp>, accesat: 23.07.2021.

³ Eduard Pascu, 18 iunie 2020, Parlamentul a aprobat înființarea Comandamentului Corpului Multinațional de Sud-Est, disponibil la <https://tinyurl.com/3cv483wj>, accesat: a 23.07.2021.

⁴NATO jets start air patrols over Romania, 25 apr. 2017, disponibil la <https://tinyurl.com/39r6zfhw>, accesat: 23.07.2021.

⁵Boris, Toucas, 06 march 2017, NATO and Russia in the Black Sea: A New Confrontation?, disponibil la <https://tinyurl.com/2xcj6sy6>, accesat: 23.07.2021.

⁶ *Ibidem*.

Europa Centrală, pentru a nu submina angajamentele luate de NATO cu Rusia în anul 1997¹. În context, NATO a trebuit să evalueze diferențele politice importante susținute de membrii săi, cu privire la Marea Neagră. De remarcat este și faptul că, în perioada imediat următoare după anexarea Crimeei, România a susținut ideea că NATO ar trebui să construiască o prezență permanentă în Marea Neagră, în special sub forma unei flote NATO la Marea Neagră². Inițial, România a găsit un aliat în promovarea acestei idei în Turcia, care s-a confruntat în trecut cu relații tensionate cu Rusia, însă, ulterior, opoziția Bulgariei și scepticismul Turciei, au făcut ca inițiativa să fie inoperantă. În acest context, Bulgaria și Turcia au acționat prin diverse căi pentru a restrânge inițiativele de sporire a prezenței NATO în Marea Neagră, inclusiv dimensiunea sa navală.

Trebuie menționat faptul că cea mai semnificativă limitare a prezenței maritime a NATO în Marea Neagră rezultă din convenția de la Montreaux. Deși se prevede că Turcia deține controlul strâmtorilor Bosfor și Dardanele, acordul interzice staționarea navelor statelor non-riverane mai mult de 21 zile. În contextul în care doar România, Bulgaria și Turcia pot desfășura permanent nave în Marea Neagră, restricțiile anterior menționate reprezintă o adevărată problemă pentru NATO. Acesta este unul dintre motivele datorită căruia comunitatea euroatlantică nu a avut o prezență adecvată la începerea Razboiului Ruso-Georgian în 2008 și la anexarea Crimeei în anul 2014³.

4. Riscurile unei confruntări militare în regiunea Mării Negre

Intersectarea dintre procesul de transformare a conflictelor, schimbarea geopoliticii regionale și militarizarea Mării Negre a crescut riscurile în regiune în patru domenii: în ceea ce privește intențiile și încrederea reciprocă, exercițiile militare, extinderea și escaladarea conflictelor înghețate și incidentele militare. În cele ce urmează vom descrie pe scurt impactul acestora asupra parametrilor ecuației securitare în regiunea Mării Negre.

4.1. Intențiile și încrederea reciprocă

În contextul lipsei clarității în legătură cu intențiile reciproce, liniile de comunicare directe slabe și decăderea sau chiar prăbușirea acordurilor militare de lungă durată, acumularea de forțe militare în această regiune aduce cu sine riscuri considerabile. Marea Neagră a fost, deja, locul unei serii de incidente grave care au implicat forțe oponente aduse într-o proximitate necontrolată și prin urmare, periculoasă una față de cealaltă.

Trebuie menționat faptul că Federația Rusă a desconsiderat comunitatea internațională când a efectuat prima anexare din secolul XXI, violând legea internațională și două tratate (Marele Tratat Ruso-Ucrainean din 1997 și memorandumul de la Budapesta din 1994) în care Rusia a fost de acord să fie unul dintre cei care garantează independența și integritatea teritorială a Ucrainei⁴, contribuind astfel la asigurarea securității regiunii.

¹Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 12 oct 2009, disponibil la <https://tinyurl.com/4x45bww6>, accesat: 23.07.2021.

²Joshua, Kucera, 18 ian. 2016, Romania Pushing For Permanent NATO Presence In Black Sea, disponibil la <https://tinyurl.com/ykh4uduz>, accesat: 24.07.2021.

³Colin, Barnard, 12 may 2021, Improve Nato's Black Sea Maritime Posture Through Operation Sea Guardian, disponibil la <https://tinyurl.com/yuuetad7>, accesat: 24.07.2021.

⁴David, S., Yost, 10 june 2015, The Budapest Memorandum And The Russia-Ukraine Crisis, disponibil la <https://tinyurl.com/4ujettje>, accesat: 24.07.2021.

De cealaltă parte, alianța nord-atlantică își respectă toate obligațiile internaționale în ceea ce privește transparența exercițiilor militare. Conform Documentului OSCE de la Viena, exercițiile trebuie notificate de către țările gazdă statelor membre ale OSCE cu 42 de zile înainte dacă depășesc numărul de 9.000 de soldați, fiind necesară observarea acestora de la valori ce deășesc 13.000 de soldați. În conformitate cu aceste cerințe, exercițiile militare NATO sunt deschise observatorilor internaționali. Organizațiile internaționale, inclusiv Uniunea Europeană, sunt, de asemenea, invitate să observe sau să participe la exercițiile NATO. Ca parte a acestui angajament de transparență, exercițiile NATO sunt anunțate cu luni înainte și publicate la <http://www.shape.nato.int/exercises>. Toate acestea evidențiază caracterul defensiv și transparent al activităților NATO¹. Pe de altă parte, Federația Rusă nu promovează o astfel de abordare referitor la intenții și acțiuni.

Un aspect îngrijorător, care afectează încrederea reciprocă care ar trebui să fie manifestată de actorii importanți ai lumii globale, îl reprezintă retragerea acestora din tratatele și acordurile internaționale. Elocvent este faptul că, în luna noiembrie 2020, SUA a adoptat decizia de a se retrage din tratatul Open Skies Treaty, după ce administrația americană a acuzat Federația Rusă de nerespectarea prevederilor acestuia, punct de vedere respins de autoritățile de la Moscova². Ulterior, în luna ianuarie 2021, Federația Rusă a anunțat intenția de a se retrage din tratat. Decizia acesteia a fost motivată de faptul că SUA, deși s-au retras din tratat, pot în continuare să beneficieze de informațiile venite din partea celorlalți membri NATO, care încă sunt membri ai tratatului³. De menționat că scopul tratatului a fost ca statele semnatare să permită colectarea reciprocă de informații referitoare la forțele și instalațiile militare, prin efectuarea de zboruri de recunoaștere realizate de avioane neînarmate, în scopul transparenței și dezvoltării încrederii între țările membre⁴. În contextul deciziilor adoptate de SUA și Federația Rusă, un singur tratat important privind controlul armelor mai rămâne în vigoare între cele două puteri: acordul de dezarmare nucleară Noul START (New START), care limitează, printre altele, arsenalele nucleare ale ambelor țări la câte 1.550 de focoase (ogive) nucleare⁵.

4.2. Exercițiile militare

Exercițiile militare desfășurate în regiune reprezintă o altă sursă potențială generatoare de instabilitate. Deși astfel de acțiuni sunt prezentate ca având menirea de descurajare, astfel promovându-se stabilitatea, scala și intensitatea crescândă a exercițiilor militare desfășurate de Federația Rusă și NATO, lipsa împărtășirii reciproce a informațiilor despre acestea și desfășurarea lor în areale apropiate ca distanță, cresc percepțiile amenințărilor, riscurile de escaladare a tensiunilor și neînțelegerile dintre părți⁶. Rusia a folosit exercițiile pentru prepoziționarea forțelor militare în regiune, înaintea luptelor din Osetia de Sud, în anul 2008, și

¹ Key NATO and Allied exercises in 2021, march 2021, disponibil la <https://tinyurl.com/5bvvr4x7>, accesat: 25.07.2021.

² Kingston, Reif; Shannon, Bugos, december 2020, U.S. Completes Open Skies Treaty Withdrawal, 2020, disponibil la <https://tinyurl.com/h4y6n997>, accesat: 25.07.2021.

³ Russia quits the Open Skies treaty, 21 ian. 2021, disponibil la <https://tinyurl.com/3wm7asr2>, accesat: 20.07.2021.

⁴ Pál, Dunay; Márton, Krasznai; Hartwig Spitzer; Rafael, Wiemker; William, Wynne, *Open Skies. A Cooperative Approach to Military Transparency and Confidence Building*, Geneva, United Nations Institute for Disarmament Research, 2004, disponibil la <https://tinyurl.com/mrf3byuc>, accesat: 25.07.2021.

⁵ Kingston Reif, Shannon Bugos, *Ibidem*, accesat la 25.07.2021.

⁶ Ralph, Clem, „Military Exercises as Geopolitical Messaging in the NATO-Russia Dynamic: Reassurance, Deterrence, and (In)stability”, 2018, disponibil la <https://tinyurl.com/2sjfndec>, accesat: 25.07.2021.

înaintea anexării Crimeei¹. Exercițiile ulterioare din regiune au fost văzute drept cauze potențiale pentru acțiuni militare, conducând la ridicarea stărilor de alertă și de pregătire în rândul entităților statale din proximitatea Rusiei².

4.3. Extinderea și escaladarea conflictelor înghețate

Riscul apariției confruntărilor militare accidentale nu se limitează la forțele Rusiei și ale NATO. Nivelul ridicat al tensiunilor și acumularea de forțe militare în jurul regiunii Nagorno-Karabakh, în estul Ucrainei și în regiunile separatiste ale Georgiei, reprezintă alte zone de risc în regiunea Mării Negre, după cum a fost evidențiat de confruntările navale dintre Rusia și Ucraina în Strâmtoarea Kerch, în noiembrie 2018³. Dintre acestea, violențele din Nagorno-Karabakh și cele din estul Ucrainei au poate cel mai mare potențial de a se transforma într-o conflagrație multiregională.

În mod îngrijorător, în aprilie 2021, Federația Rusă a desfășurat de-a lungul graniței de est a Ucrainei aproximativ 100.000 de trupe terestre, însemnând un număr mai mare decât efectivele implicate în anexarea Crimeei în anul 2014⁴. Recent, au fost staționate în Crimeea și de-a lungul frontierei cu Ucraina trupe aerportate, mijloace de cercetare, vehicule de luptă de infanterie, sisteme de apărare aeriană, elicoptere de atac și un număr semnificativ de avioane de luptă. Mai mult decât atât, în mass-media au circulat date potrivit cărora rachetele Iskander cu rază scurtă de acțiune au fost desfășurate în regiune. În plus, guvernul ucrainean a afirmat, de asemenea, că Rusia a prepoziționat depozite cu combustibil, muniție și provizii în zonele deținute de separatiștii din Donbas⁵. Unii specialiști în domeniul militar apreciază că recenta comasare a trupelor rusești de-a lungul frontierei cu Ucraina poate fi răspunsul Rusiei la exercițiile Defender Europe 21 desfășurate de SUA și NATO și, în același timp, semnaleză pregătirile pentru exercițiul militar Zapad-2021 condus de Federația Rusă.

4.4. Incidentele militare

Întrucât Federația Rusă susține că prezența forțelor NATO în regiune este „provocatoare” și SUA conduce misiuni în regiunea Mării Negre pentru a „desensibiliza” Rusia față de NATO, există riscul apariției unor incidente, (cum ar fi o coliziune), care ar putea declanșa o escaladare militară.

Reține atenția că o serie de incidente militare, cu potențial de escaladare, au avut loc cu precădere după anexarea Crimeei de către Federația Rusă, în anul 2014, cel mai recent având loc în luna iunie, anul acesta, când distrugătorul britanic HMS Defender a fost implicat într-un incident cu armata rusă în timp ce naviga în apropierea Peninsulei Crimeea. Nava se afla în Marea Neagră pentru a participa la exercițiul NATO Sea Breeze 2021. Înainte de începerea exercițiului, acesta finalizase o vizită în portul ucrainean Odessa și era pe cale să facă o vizită în portul Batumi, Georgia. Când a trecut prin apele teritoriale revendicate de Rusia, nava a fost

¹Tomasz, K., Kowalik; Dominik, P., Jankowski, 07 may 2017, Zapad 2017: NATO Should Be Keeping an Eye on Russia's Training Exercises, 2017, disponibil la <https://tinyurl.com/5736987z>, accesat: 25.07.2021.

² Dominik P. Jankowski, *The Dangerous Tool of Russian Military Exercises*, 2017, disponibil la <https://tinyurl.com/2w5eb2av>, ccesat la 25.07.2021.

³Russia-Ukraine tensions rise after Kerch Strait ship capture, 26 november 2018, disponibil: <https://tinyurl.com/2bj9zyvn>, accesat: 25.07.2021.

⁴ Russian Forces in Ukraine, 2021, disponibil la <https://tinyurl.com/42t6bma7>, accesat: 25.07.2021.

⁵Thomas, Bullock; Samuel, Cranny-Evans, 14 april 2021, Russian troop build-up continues on Ukrainian border, disponibil la <https://tinyurl.com/2sfhkynf>, accesat: 25.05.2021.

foarte aproape survolată de aeronave rusești. Mai mult, armata rusă a susținut că a tras focuri de avertizare și a aruncat bombe în vecinătatea navei, obligându-o să se deplaseze în apele internaționale¹. Astfel, a fost pentru prima oară de la încheierea Războiului Rece când Rusia a folosit forța militară împotriva NATO, testând determinarea Alianței Nord-Atlantice de a apăra normele dreptului internațional în spațiul maritim. Incidentul nu s-a soldat cu victime și nu a produs pagube materiale. Autoritățile de la Moscova, printre care înlocuitorul ministrului de externe, Serghei Riabkov, au anunțat însă, că, pe viitor, Rusia îi va ataca direct pe cei care pătrund neautorizat în apele ei teritoriale și nu țin cont de avertismentele anterioare de părăsire a acestora.

5. Concluzii și propuneri

Regiunea Mării Negre este, astăzi, un spațiu de securitate complex, dinamic și imprevizibil. Sursele acestei stări de fapt sunt diverse, fiind rezultatul acumulării de probleme securitare locale nerezolvate, a deteriorării relațiilor dintre Rusia și comunitatea euro-atlantică și a schimbărilor de amploare în echilibrele de putere în regiunile de securitate adiacente și în ordinea globală extinsă.

Odată cu militarizarea accelerată a regiunii, coroborat cu faptul că mecanismele regionale de gestionare a conflictelor sunt din ce în ce mai ineficiente sau chiar nu mai funcționează, riscurile unui conflict local și chiar confruntarea militară dintre Rusia și NATO sau comunitatea euroatlantică sunt amplificate.

În contextual în care, în ultima perioadă există o perspectivă favorabilă a îmbunătățirii relațiilor dintre NATO și Rusia, imperativul îl constituie găsirea unor modalități eficiente de a explora mijloace pragmatice pentru gestionarea situației de securitate emergentă din regiunea Mării Negre. Menținerea canalelor de comunicare existente și dezvoltarea altora noi, pentru a ajuta la prevenirea și gestionarea incidentelor militare, incluzând evitarea escaladărilor neintenționate, ar trebui să fie o prioritate. Creșterea schimburilor de informații, transparența și comunicarea ar reduce riscurile conflictelor nedorite.

¹Dmitry, Gorenburg, 01 July 2021, The HMS Defender Incident: What happened and What Are the Political Ramifications?, disponibil la <https://tinyurl.com/m5y8p74m>, accesat: 25.07.2021.

BIBLIOGRAFIE

1. Allison, George, (14 june 2014), Director General of NATO International Military Staff addresses Black Sea and Balkans security forum, disponibil la <https://tinyurl.com/3u4b75sw>, accesat: 20.07.2021.
2. Anastasov, Pavel, (25 may 2018), The Black Sea region: a critical intersection, disponibil la <https://tinyurl.com/w58rh7ak>, accesat la 19.07.2021.
3. Armonaite, Austrine, „The Black Sea Region: Economic and Geo-Political Tensions”, NATO Parliamentary Assembly, 2020, p. 5, disponibil la <https://tinyurl.com/herfeuma>, accesat la 19.07.2021.
4. Barnard, Colin, (12 may 2021), Improve Nato’s Black Sea Maritime Posture Through Operation Sea Guardian, disponibil la <https://tinyurl.com/yuueta7>, accesat: 24.07.2021.
5. Blank, Stephen, (28 jun 2016), Memo to NATO: Wake Up Before Putin Turns the Black Sea into a Russian Lake, disponibil la <https://tinyurl.com/c74sxnrs>, accesat: 20.07.2021.
6. Bullock, Thomas; Cranny-Evans, Samuel, (14 april 2021), Russian troop build-up continues on Ukrainian border, disponibil la <https://tinyurl.com/2sfhkynf>, accesat: 25.05.2021.
7. Clem, Ralph, „Military Exercises as Geopolitical Messaging in the NATO-Russia Dynamic: Reassurance, Deterrence, and (In)stability”, 2018, disponibil la <https://tinyurl.com/2sjfndec>, accesat: 25.07.2021.
8. Dunay Pál; Krasznai, Márton; Spitzer, Hartwig; Wiemker, Rafael; Wynne William, *Open Skies. A Cooperative Approach to Military Transparency and Confidence Building*, Geneva, United Nations Institute for Disarmament Research, 2004, disponibil la <https://tinyurl.com/mrf3byuc>, accesat: 25.07.2021.
9. Emmott, Robin, (09 oct. 2017), NATO launches Black Sea force as latest counter to Russia, disponibil la <https://tinyurl.com/2ye67rmp>, accesat: 23.07.2021.
10. Gibbons-Neff, Thomas, (29 sept. 2015), Top NATO General: Russians Starting to Build Air Defense Bubble Over Syria, disponibil la <https://tinyurl.com/25tz7u5b>, accesat: 21.07.2021.
11. Gorenburg, Dmitry, (26 iuly 2017), Russia’s New And Unrealistic Naval Doctrine, disponibil la <https://tinyurl.com/2uecepde>, accesat: 22.07.2021.
12. Gorenburg, Dmitry, (01 July 2021), The HMS Defender Incident: What happened and What Are the Political Ramifications?, disponibil la <https://tinyurl.com/m5y8p74m>, accesat: 25.07.2021.
13. Horrell, Steven, (04 oct. 2016), A NATO strategy for security in the Black Sea region, disponibil la <https://tinyurl.com/3hf2fhh2>, accesat: 22.07.2021.
14. Jankowski, Dominik, P., *The Dangerous Tool of Russian Military Exercises*, 2017, disponibil la <https://tinyurl.com/2w5eb2av>, accesat la 25.07.2021.
15. King, Charles, „The Wider Black Sea Region in the 21st Century în The Wider Black Sea Region in the 21st Century”, în Daniel, Hamilton & Gerhard, Mangott, *Strategic, Economic and Energy Perspectives*, Washington DC, Center for Transatlantic Relations, 2008, pp. 1–5.
16. Klymenko, Andrii, (04 aug. 2019), A Russian Lake: the Nine Aspects of the Current Situation in the Black Sea, disponibil la <https://tinyurl.com/3bavz597>, accesat: 21.07.2021.
17. Kowalik, Tomasz, K.; Jankowski, Dominik, P., (07 may 2017), Zapad 2017: NATO Should Be Keeping an Eye on Russia's Training Exercises, 2017, disponibil la <https://tinyurl.com/5736987z>, accesat: 25.07.2021.
18. Krastev, Ivan, (03 march 2014), Russian Revisionism. Putin's Plan For Overturning the European Order, 2014, disponibil la <https://tinyurl.com/2t8yu7d3>, accesat: 20.07.2021.
19. Kucera, Joshua, (18 ian. 2016), Romania Pushing For Permanent NATO Presence In Black Sea, disponibil la <https://tinyurl.com/ykh4uduz>, accesat: 24.07.2021.
20. Melvin, Neil, J., *Rebuilding Collective Security in the Black Sea Region*, Solna, Stockholm International Peace Research Institute, 2008, p. VII, disponibil la <https://tinyurl.com/5khj7yvn>, accesat: 19.07.2021.
21. Pascu, Eduard, (18 iunie 2020), Parlamentul a aprobat înființarea Comandamentului Corpului Multinațional de Sud-Est, disponibil la <https://tinyurl.com/3cv483wj>, accesat: a 23.07.2021.
22. Reif, Kingston; Bugos, Shannon, (december 2020), U.S. Completes Open Skies Treaty Withdrawal, 2020, disponibil la <https://tinyurl.com/h4y6n997>, accesat: 25.07.2021.
23. Stronski, Paul, (20 may 2021), What Is Russia Doing in the Black Sea?, disponibil la <https://tinyurl.com/49m84dkr>, accesat: 20.07.2021.
24. Toucas, Boris, (06 march 2017), NATO and Russia in the Black Sea: A New Confrontation?, disponibil la <https://tinyurl.com/2xcj6sy6>, accesat: 23.07.2021.
25. Vorotnyuk, Maryna, (24 june 2014), False De-escalation: The Continuing Russian Threat to Ukraine and the Black Sea Region, disponibil la <https://tinyurl.com/k37avw4m>, accesat: 21.07.2021.

26. Yost, David, S., (10 june 2015), The Budapest Memorandum And The Russia-Ukraine Crisis, disponibil la <https://tinyurl.com/4ujettje>, accesat: 24.07.2021.
27. Concerned about Ongoing Militarization of Crimea, Human Rights Violations in Eastern Ukraine, Speakers Tell General Assembly Minsk Agreements Must Be Fully Implemented, (20 febr. 2020), disponibil la <https://tinyurl.com/2kpnt7xp>, accesat: 19.07.2021.
28. Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, (12 oct 2009), disponibil la <https://tinyurl.com/4x45bww6>, accesat: 23.07.2021.
29. Hague Court rules against Moscow on Crimea, so Moscow withdraws from Rome Agreement, disponibil la <http://euromaidanpress.com/2016/11/17/hague-court-rules-against-moscow-on-crimea-so-moscow-withdraws-from-rome-agreement/>accesat: 31.07.2021.
30. Key NATO and Allied exercises in 2021, (march 2021), disponibil la <https://tinyurl.com/5bvvr4x7>, accesat: 25.07.2021.
31. NATO jets start air patrols over Romania, (25 apr. 2017), disponibil la <https://tinyurl.com/39r6zfhw>, accesat: 23.07.2021.
32. Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the NATO-Georgia Commission (NGC) in Defence Ministers' session, (03 oct. 2018), disponibil la <https://tinyurl.com/2f5p9vpy>, accesat: 21.07.2021.
33. Russian Forces in Ukraine, 2021, disponibil la <https://tinyurl.com/42t6bma7>, accesat: 25.07.2021.
34. Russia-Ukraine tensions rise after Kerch Strait ship capture, (26 november 2018), disponibil: <https://tinyurl.com/2bj9zyvn>, accesat: 25.07.2021.
35. Speech by NATO Deputy Secretary General Ambassador Alexander Vershbow at the Atlantic Club of Bulgaria Conference on Black Sea Security, (22 Apr. 2016), Sofia, Bulgaria, disponibil la <https://tinyurl.com/3j6my9fk>, accesat: 22.07.2021.
36. UN committee adopts resolution recognizing Russia as occupying power in Crimea, (16.11.2016), disponibil la <https://tinyurl.com/4uxts6n6>, accesat: 19.07.2021.
37. Russia quits the Open Skies treaty, (21 ian. 2021), disponibil la <https://tinyurl.com/3wm7asr2>, accesat: 20.07.2021.
38. Warsaw Summit Communiqué, (09 iul. 2016), disponibil la <https://tinyurl.com/3yjsz4k4>, accesat: 22.07.2021.